

1990, Kees Fens, Artis (voorkeurs spelling 1954)

Onder de Noordeuropese dierentuinen komt Artis in anciënniteit na de fraaie dierentuin die in Londen de bezoekers in extase brengt. Ook Artis behoort tot die zoölogische etablissementen die door hele families, baby's inclusis, bezocht worden. De papegaaienlaan, die naar de steile apenrots leidt, het jongemensapenhuis, het pinguinverblijf en het oude berenpaleis zijn wijd en zijd gerenommeerd. De verzorging van de levende have is altijd geroemd. "Gij hadt het slechter kunnen treffen", zei koning Willem III, helemaal uit 's-Gravenhage gekomen, in 1875 tegen de rinoceros Jan, die zich nochtans zeer agressief toonde.

In het aquarium vormen de zeeëgels en de vissen uit het Middellandse Zeegebied het hoogtepunt; in de tropische-plantenkas is de kokospalm geen nie-mendalletje. Artis biedt helaas geen weidse uitzichten met gazons die noden tot neervlijen; anderzijds is de tuin ook geen labyrint vol bosschages. Onge-woon zijn de beelden van dinosauriërs, langs het hek tentoongesteld; in het midden van de tuin staat een pittoresk boeddhabeeld. Bezoekers die Artis sinds jaren plachten te frequenteren en die nooit ertegen opzagen lijdzaam in een queue te wachten, willen nog steeds koste wat kost à raison van een fors entreegeld in de tuin recreëren.

De dieren huisden vroeger vaak alleen in zwaar getraliede, minuscule appartementen: een wildebeest, een przewalskipaard, een kasuaris; nu prevaleren groepsverging en vrijheid boven het aantal soorten, al heeft Artis nog vele ape-soorten in zijn collectie. De tuin kan geen remplaçant zijn van de natuur, maar het voortbestaan van de wisent, de Europese bizon, is wel aan Artis te danken, een bijzonderheid die appelleert aan de gevoelens van elke rechtgeaarde dierenvriend. Vind je dat een dierentuin de dieren in hun vrijheid beknot, zoals sommige actievoerende slimmeriken niet moe worden te stencilen, dan moet je je realiseren dat de attractieve accommodatie van de naoorlogse dierentuin althans veel diersoorten voor uitroeiing behoedt.

1991, Kees Fens, Reizen per spoor (voorkeurs spelling 1954)

Zullen wij, twintigste-eeuwers, het nog meemaken dat we per trein als ge-privilegerde burgers naar ons werk reizen, neergevlijd in de fauteuils van comfortabele compartimenten, nippend aan een porseleinen kop met koffie, voorzien van suiker en crème? Voorlopig zullen de tweede-klasafdelingen in de spitsuren nog wel velen tot staan dwingen; uit louter agressie hoorden we reeds boze tongen de cappuccino smeulig vergelijken met beits of rattenkruit. Waar is de tijd van het luxueuze reizen gebleven, toen reizigers zich nog vermeiden in pompeuze wachtkamers met lambrizeringen van cipressehout en minutieus geciseleerd koperwerk, met velours bekledde stoelen met trijpen armleuningen,

en kristallijnen luchters aan het plafond? In deze weidse ruimten heerste een welhaast gewijde sfeer.

Men bereidde zich consciëntieus voor op een ontspannende reis, opgeluissterd door stedeschoon en frisse landouwen met weidend vee, vriendelijk struweel langs zachte glooiingen bij verzande rivierbeddinkjes, beneden aan het talud van de spoordijk. De geur van de stoomlocomotief verleende het reizen toen weliswaar een romantisch cachet, maar toch vleien wij ons tegenwoordig met de gedachte dat we te allen tijde zonder rook en roet door het landschap kunnen snellen. Veel hedendaagse reizigers zijn behept met de onbedwingbare begeerte per se te willen weten wat hun reisgenoten lezen. Ze bespioneren stiekem hun buren en zouden wensen dat er overal in de coupés spionnetjes hingen waarin de boek- en brochuretitels gereflecteerd werden.

Aan het eind van de reis laat de adellijk ogende dame met haar intrigerende decolleté een flodderig niemandaljetje liggen, terwijl de zo geëngageerd lijkende heer een minuscule thriller achterlaat die de littekens draagt van weinig scrupuleus gebruik. "Nee", denk je dan, "u beider keus is niet de mijne." Maar allicht brengt een ander hiertegen in dat deze gedachte getuigt van een hautaine ivoren-torenhouding en erop gericht is ten langen leste in het gevlij te komen bij het intellectuele deel van de natie. Maar laten we er niet lang over uitweiden: er bestaat wijd en zijd een consensus dat het lezen tijdens het reizen per spoor zonder malicieuse pejoratieven moet worden toegejuicht.

1992, Han van Gessel, Uit eten (voorkeursspelling 1954)

Onze eetgewoonten blijven niet ten eeuwigen dage dezelfde. Het geijkte menu in menig Nederlands gezin bestond vroeger in de winter uit sukadelappen, hachee en savooiekool; 's zomers kwamen postelein of prinsessenbonen en varkensfricandeau op tafel. Het leeuwedeel van onze maaltijden was simpel en solide; dat men zich te goed deed in een restaurant was nauwelijks usance, terwijl de Vlamingen van oudsher ook buitenhuis al lucullisch genot kenden. Tegenwoordig kijkt niemand meer bevreemd op van een klein bistrootje waar omeletten en zwezeriken in een koperen kasserol worden opgediend. In prestigieuze etablissementen, feeëriek geïllumineerd en bloemrijk getooid met hyacint of chrysant, vinden zakendineetjes plaats, waar weinig tirannieke obers bij de foeragering soms ware Sisyfusarbeit moeten verrichten.

Vroeger ontaardden zulke partijen wel eens in ongebreidelde orgieën; tegenwoordig vermijdt men die choquerende bacchanalen liever, omdat de deelnemers aan zo'n gelag na afloop als langs een liniaal naar huis willen rijden. Veel mensen zien rigoureus ervan af met Kerstmis zelf te koken, omdat zij opzien tegen het monnikenwerk in de keuken. Hoewel het geen aanwensel mag worden, vinden zij de kerstvakantie de periode bij uitstek om delicatessen in

een restaurant te nuttigen, waar de gerant sliptong aanbeveelt of kalfsfricassee met een uitgelezen bordeaux. Specerijen als karwijzaad, tijm en rozemarijn, vruchten als ananassen en kiwi's alsmede maïskolven worden sinds lang niet meer tot de exceptionele buitenissigheden gerekend.

Wie genoeg heeft van kipperagoût en toost met kruidenboter neemt zijn toevlucht tot de barbecue, althans als hij of zij een liefhebber is van gegrild vlees, overgoten met exotische sauzen. Hotellerie en restaurantwezen kunnen feilloos inspelen op de meest exorbitante eisen van hun verwende gasten, die echter soms sikkeneurig kunnen zaniken en koeioneren. Patrijzebout met kastanjepuree, diverse pâtés en soufflés, desserts met compote, confituren of ijscoupes – het vormt allemaal geen probleem. Heel in de verte is het gesudder van het versmade osselapje nog hoorbaar.

1993, Han van Gessel, Het decembergevoel (voordeursspelting 1954)

December is sinds mensenheugen een maand van nerveuze verwachting. Door de ongegeneerde activiteiten van de commercie word je de lang verbeide komst van Sinterklaas tegenwoordig al ruim van tevoren gewaar, terwijl ook de serene geneugten van het kerstfeest al vroeg tot vermoedens toe worden tentoongespreid. Vroeger trad de steile gestalte van de filantropische bisschop met minzame nijgelingen de huiskamer binnen, waar hij met veel egards werd ontvangen; hij werd steevast geëscorteerd door een frêle Zwarte Piet, die met een takkenbos van rijshout olijk dreigde slechteriken te kastijden.

Kinderen, die zich eerst vermeiden met ganzenborden of bij het kaartspel elkaar halsstarrig de zwartepiet trachten toe te spelen, plachten doodstil te worden; ze wachten lijdzaam af of zij getrakteerd zouden worden op saffraangeel suikergoed, frambozerood marsepein of minuscule pakketjes. Op sinterklaasavond regende het dure cadeaus: portefeuilles van slangeleer, porseleinen eau-de-cologneflesjes, esthetisch gevormde bonbonnières, cameeën met reliëfs, sjaals van shantoeng of kasjmier. Tegenwoordig lijkt de goedheilig man het veld te moeten ruimen ten gunste van de kerstman; deze schrijdt steeds vaker ten aanschouwen van velen door drukke winkelcentra, tenzij buiig weer dat ten enenmale verhindert.

Deze ontwikkeling kan de doodsteek betekenen voor het collectieve dichterschap in dienst van het Sint-Nicolaasrijm – o droefenis! Wat hebben wij niet, in onze puberteit en nog lang daarna, ons best gedaan om een woordenbrij te creëren vol zoetgevooisde clichés en uitentreuren herhaalde rijmelarijen! Het feest van Kerstmis, eens allerwegen een devout festijn met dennen takken en mistletoe, wordt steeds meer naar Noordamerikaans voorbeeld gemodelleerd – een hard gelag voor sensibele asceten en puriteinen, die nooit ofte nimmer willen meedoen aan te veel nieuwlichterij. Mijter en tabberd, hulstguirlandes

en engelenhaar – zij bepalen het decembergevoel, maar hoe lang nog?

1994, Han van Gessel, De dicteotor (voorkeurs spelling 1954)

Te midden van de diersoorten die in onze contreien met uitsterven worden bedreigd, neemt de dicteotor een curieuze plaats in; we zullen daarom de leefwijze van dit minuscule, maar agressieve insekt nader onder de loep nemen. Normaal leidt dit ravezwarte diertje een rustig, zo niet vadsig bestaan midden in zijn natuurlijke biotoop; als een volleerde meester in de mimicry kan het zich tegen elk vijandelijk komplot teweerdelen – daarmee heeft het een duidelijk prae boven zijn soortgenoten. Maar heden ten dage wordt het leeuwedeel van de bewoners der Lage Landen eenmaal 's jaars van zijn apropos gebracht, als de dicteotor plotseling haastje-repje te voorschijn komt en zich met veel aplomb ontspoort als een dictoriaal kruidje-roer-mij-niet.

We zullen ervan afzien ellenlang uit te weiden over de hebbelikheden van dit bijdehante beestje, maar één ding is duidelijk: doordat de dicteotor extreem consciëntieus is, komt hij slechts bij weinigen in het gevlij. Zodra de dicteotor met veel elan en bravoure de kop opsteekt, ontstaat onmiddellijk trammelant; met zijn vaak boude boutades bruuskeert hij nietsvermoedende stervelingen, want het is onloochenbaar dat tact niet zijn sterkste kant is. Tegen zijn choquerend gedrag is meestal geen kruid gewassen; woorden schieten tekort om de calamiteiten te beschrijven die hij met zijn vaak geëxalteerde teksten teweeg heeft gebracht.

Maar velen houden niet van dit gejeremieer over de dicteotor; zij vinden dat faliekant verkeerd en applaudisseren maar al te graag voor zijn zegenrijk werk, dat geschraagd wordt door een ongebreidelde passie voor splijtende beitels, rijzende pijlers, stijgende steigers en vermaledijde balkenbrij – o ijselijk abracadabra! Alles tezamen ziet de wereld er dankzij de hocus-pocus van de dicteotor een beetje florissanter uit, maar of we hem ten langen leste van een tragische ondergang kunnen redden – daar kunnen we geen peil op trekken.

1995, Han van Gessel, Uitzicht op zee (voorkeurs spelling 1954)

In deze te veel door storm en verraderlijke ijzel geteisterde tijden vermeit menigeen zich 's avonds in het uitzoeken van een attractieve vakantiebestemming. Consciëntieus bijeengeraapte toeristische paperassen bieden een caleidoscopisch mozaïek van stereotiepe beelden: weidse panorama's, onvermoede strandtaferelen, pittoreske dorpsstraatjes – de hele santenkraam. Velen prefereren verre, avontuurlijke reizen; de een zet zijn zinnen op een tournee kriskras door de woestijn van Saudi-Arabië, de ander kijkt reikhalzend uit naar de steilten van het Costaricaanse hooggebergte, een derde zoekt zijn heil te midden van de pinguïns in het antarctisch gebied.

Nochtans stellen veel luieriken zich halsstarrig teweер tegen exotische uitstapjes met alle risico's van dien; zij zijn volmaakt gelukkig wanneer zij zich bij een temperatuur van zo'n dertig graden Celsius kunnen neervlijen op een zonovergoten strand, ver weg van de gevaren van de tseetseevlieg. In vroeger eeuwen was het strand in onze contreien meestentijds het domein van strandjutters, die bij nacht en ontij erop uittrokken; alleen als een potvis het loodje had gelegd, kwamen op sensatie beluste pottekijkers in groten getale erop af om het kolossale kadaver minutieus in ogenschouw te nemen.

Negentiende-eeuwse romantici ontdekten het strand als een fascinerende locatie; her en der ontstonden badplaatsen die met gepavoiseerde promenades en prestigieuze hotelaccommodaties een geneeskrachtig verblijf boden aan geprivilegieerde logés van goeden huize. Heden ten dage worden de stranden op zomerse dagen bevolkt door horden partieel of compleet ontblote zonaanbidders, de ravissant gebronsde lijven ingesmeerd met beschermende crèmes; velen vinden dit plebejische schouwspel gênant en onoorbaar. Tengevolge van het massatoerisme heeft de strandliefhebber onloochenbaar concessies moeten doen; maar desondanks is er niets idyllischer dan een prachtige ovale kamer met wijd openslaande deuren, een majestueus balkon en bovenal een feeëriek uitzicht op de eindeloos deinende zee.

1996, Han van Gessel, De paden op! (spelling 1995)

Onze verkeerswegen zijn in deze hectische naoorlogse tijd langzaamaan dichtgeslibd met kilometerslange files; geavanceerde hogesnelheidstreinen moeten hiervoor te zijner tijd enig soelaas bieden. Geen wonder dat Jan en alleman bij tijd en wijle snákt naar een ontspannende wandeling; stoïcijs en relaxed schrijdt de anders zo veelgeplaagde wandelaar voort langs beemd en bosschage, 's zomers bij zonneschijn alleen gekleed in T-shirt en kakibroek. De een wandelt graag in een dichtbegroeid bos waar haviken huizen en vliegezwammen welig tieren; de ander trekt met evenveel plezier midden door weidse weilanden, het walhalla van de groengevlekte graspieper en een eldorado voor darteveulens die vrolijk hinnikend in de rondte galopperen.

In de Middeleeuwen werden de kasseiwegen bevolkt door sjofel geklede pelgrims, met hun wijdvallende pelerines en hun onafscheidelijke jakobsstaf; zij prevelden hun onzewaders en overnachten soms in een cisterciënzerklooster tijdens hun pelgrimage naar een ver weg gelegen bedevaartsoord. Begin deze eeuw trokken enthousiaste socialisten met veel elan erop uit, gekleed in robuuste manchesterkledij; zij werden nogal eens beschouwd als de risee van hun tijd, maar toch is dankzij deze wereldverbeteraars in spe de nieuwe mens onloochenbaar naderbij gekomen.

Heden ten dage wordt de verwoede wandelaar getrakteerd op een wijdver-

takt netwerk van bontgekleurde paaltjes ter grootte van een hockeystick; ze wijzen zo nodig de weg in het labyrinth van kant-en-klare wandeltracés, van het Noord-Groningse Pieterburen tot het Zuid-Vlaamse Roeselare. In steden is de culturele wandeling een rage geworden; zo kent de sinjorenstad Antwerpen ter wille van haar bezoekers een toeristische route langs parels van de Oudvlaamse gotiek, Rubens' gracieus gereconstrueerde woonhuis én het gerenommeerde Plantijn-museum met zijn fraaie façade en rijk geïllustreerde publicaties. Soms trekken de wandelaars als moderne heerscharen in colonnes rechttoe rechtaan over de paden; tot nu toe is het meestal goed toeven in Gods vrije natuur, maar wanneer maakt ook hier die vermaledijde filevorming een chagrijnig einde aan deze aanlokkelijke vorm van vrijetijdsbesteding?

1997, Han van Gessel, De boekenwurm (spelling 1995)

Heden ten dage is er nauwelijks nog plaats voor hem ten gevolge van alle elektronica; vader, de preses van het gezin, kijkt in een krankjorum hawaïhemd naar een quiz, moeder bedient laconiek de huiscomputer, de in T-shirts geklede kinderen manoeuvreren in de carrousel van Internet. Aan het eind van dit millennium dreigt naast de dicteotor en de kolibrie nog een buitenissig diertje te gronde te gaan: de boekenwurm; minnaars van dit vieve beestje luidden het afgelopen jaar, soms met te veel retoriek, de noodklok. De boekenwurm is een frêle schepseltje van welhaast adellijken bloede, dat zich graag nestelt in een met een antimakassartje beklede, pluchen fauteuil; daar doet het zich te goed aan een gevarieerd pakket leesvoer.

Wurmen van beiderlei kunne graven zich met evenveel plezier een weg door avant-gardistische gedachteespinsels als door smeulige pennenvruchten over slechteriken die complotten smeden, maar ten langen leste nul op het rekest krijgen. In de Middeleeuwen was de boekenwurm een graag geziene gast bij klerikale kopiisten met hun soeverein gekalligrafeerde manuscripten; later haalde hij daar zo nodig acrobatische capriolen uit om zich wiegendrukken met apostiefte teksten te kunnen toe-eigenen. Na de uitvinding van het drukprocédé kon het beestje naar hartelust tekeergaan; o, wat kon het zich vermeien in een boek – dat miraculeuze product van spirituele arbeid, die haarlemmerolie voor allerhande zielenroerselen, die ruggengraat van de cultuur!

Wat zullen we uitweiden over de tijd dat menigeen van jongs af juist in de kerstvakantie las dat de stukken ervan afvlogen, slechts gestoord door het sonore geblaf van de sint-bernardshond? We eindigen daarom met een hartenkreet: we moeten, en dát is de portee van dit verhaal, niet gaan muggenziften, maar het toejuichen dat serieuze zeloten zich suf prakkiseren over strategieën om de boekenwurm als een feniks uit zijn as te laten herrijzen!

1998, Han van Gessel, Een winteravondvertelling (spelling 1995)

In deze hectische dagen tussen het sinterklaas- en het kerstfeest is er niets meer heerlijker dan onderuitgezakt te koekeloeren naar een smeulige aflevering van een soapserie, het vlaggenschip van menige televisieomroep ter wille van de kijkcijfers. We kijken toe hoe de schikgodinnen de levensdraad hebben gesponnen van bon-vivants en casanova's, die allerwegen verwikkeld raken in zinnenprikkelende rendez-voustjes; we krijgen het er Spaans benauwd van als we kennismeten van hun soms gênante gedachtesprongen. We zien bucolische taferelen waarin de protagonisten zich in een idyllisch tête-à-tête neervlijten in een classicistisch prieeltje, rondom omgeven door fluitenkruid en guichelheil; een herder weidt met weidse gebaren zijn schapen, leeuweriken zingen luid hun lied.

We zwijmelen weg bij weeïge liefdesscènes, waarin acteurs op een berbertapijt door Cupido's pijlen getroffen gelieven hartstochtelijk na-apen; met bonzend hart trachten zij bij elkaar in het gevlij te komen om verzaligd in Morpheus' armen te kunnen neerzijgen. We grinniken om het debacle van een zielenpoot die na een emotioneel staakt-het-vuren als een freudiaanse antiheld door zijn eega sacherijnig aan de kant wordt geschoven; wat een kippendrift, wat een donquichotterie, wat een clichés!

Bij tijd en wijle gaan de helden boud tekeer; onschuldig ogende ritjes in een janplezier kunnen ontaarden in lascieve bacchanalen die weinig gelijkenis vertonen met een polonaise in een diaconessenhuis. Zo bieden soapseries vaak stereotiepe konterfeitsels; anders dan de bellettrie van in marokijn gevattede boeken trakteren ze ons op zinnebeelden van het amoureuze leven en geven ze ons ten enenmale de kans te ontsnappen aan onze huis-, tuin- en keukenbesognes. Het romantisch ideaal scoort hoog in dit fin de siècle; toch hebben we als echte zedenprekers voor elk smachtend hart één stichtelijke raad: maak er in de carrousel van uw leven niet te veel een soapzootje van, maar beid relaxed uw tijd!

1999, Han van Gessel, Het jachtige bestaan (spelling 1995)

De laatste kwarteeuw van dit millennium zien wij steeds meer veelgeplaagde mensen lijden onder de spanningen van het jachtige bestaan dat zij leiden; we zullen er niet over uitweiden, maar zij maken soms excentrieke bokkensprongen en keren niettemin meestal onverrichter zake huiswaarts. Vooral de vermaledijde files brengen veel hartkloppingen teweeg; de snelweg verandert vaak in een kafkaiaans landschap, waar machiavellisten in een deux-chevauxxtje de hele trukendoos opentrekken om de guerrilla op de lange lindelaan zo nodig stiekem – pats-boem – met een watjekouw te beslechten.

Menigeen haalt in arren moede een gsm'etje tevoorschijn, waarmee ui-

tentreuren met de clientèle wordt gebeld om de precieze locatie te melden; toeschouwers geven geen snoege als zij midden in het peloton worden geconfronteerd met deze iconen van het elektronicalijdperk. De klok, o verafgode totem van technische productie, is voor velen de kop van Jut; in een onverbiddelijke cadans tiranniseert de secondewijzer met mathematische precisie de hele rataplan van efemere besognes. Waar is de tijd dat kantklossters met engelengeduld minuscule verguldsels aanbrachten op karmozijnen draperieën voor de soevereine chic van adellijken huize? Zij zetten zich voor een habbekrats aan het spinnewiel, maar maakten zich nochtans niet met een jantje-van-leiden ervan af.

In de Middeleeuwen brachten benedictijner monniken met hun wijdvallende pijen onder weidse kloostergewelven rust met hun gregoriaanse gezangen gewijd aan hun Onze-Lieve-Heer; later recupererden velen bij renaissancistische melodieën van citer of klavecimbel. Heden ten dage praktiseren corpulente luiwammesen hun jeuïge privé-hobby's bijvlammend openhaardhout of barbecue; zij doen zich zonder veel egards te goed aan ratatouille of balkenbrij, voorzover dat geen consequenties heeft voor hun cholesterolgehalte. Pennenvrienden van het dictee, nu we dit fin de siècle in de annalen bijschrijven, is het raadzaam zo niet noodzakelijk althans even langzaamaan te doen; laat u niet te veel opjutten door geëxalteerde gedachtekronkels, maar geniet volop van de ambrozijnen verrukkelijkheden des levens!

2000, Han van Gessel, De brief (spelling 1995)

Legt de handgeschreven brief te zijner tijd het loodje? Die vraag rijst heden ten dage bij velen te midden van de rijkgeschakeerde collectie goedbedoelde kerstkaarten, voorzover zij althans persoonlijke pennenvruchten appreciëren. De e-mailcultuur heeft op kousenvoeten een stalistische revolutie teweeggebracht; in bijdetijdse kattebelletjes wordt uitentreuren geijjd en gejoud, terwijl cedilles en i-greco's er in de brij van gedachtepinsels algauw allerbelabberdst van afkomen.

Allerwegen wordt je voorgehouden dat het elektronicalijdperk de communicatiedrift rigoureus heeft aangewakkerd; daarover prakkiserend word je door weifelingen overvallen: wordt dankzij het apenstaartje niet met veel tamtam gecommuniceerd over te veel apekool? Wat zullen we uitweiden over dat adellijke omaatje dat opstond uit haar crapaadtje om, gezeten aan een ovale tafel, contact te leggen met haar geprivilegerde kleindochter ver weg overzee? Haar familiale ooggetuigenverslag zat boordevol tante Betjes en clichés, maar niemand bracht haar van haar apropos. Bij zeventiende-eeuwse genreschilders was de briefschrijfster een geliefd thema; in sfeervol clair-obscur plachten zij een gracieus geklede vrouw af te beelden die de ganzenveer in een porseleinen

inktpotje doopte om als een sibile de syllaben sierlijk te kalligraferen.

Vroeger bracht een postiljon pakketjes met roodgekleurde lak gedichte litanieën in een onverbiddelijke cadans op verafgelegen locaties; later verbeidden dorpelingen reikhalzend de lokale postbode, die er niet tegen opzag in weer en wind de langverwachte schrijfproducten – als ware hij een mecenas – in geëmailleerde brievenbussen neer te vlijen. Tegenwoordig moeten wij weleens grinniken om een elektronische liefdesbrief; wie wil nu per e-mail vleierig worden aangesproken met “Mijn koalaatje” of worden getrakteerd op freudiaanse minnelyriek over sint-janskruid en karwijzaad of andere zotteklap om in het gevlij te komen? Een hartenkreet ten slotte na wat zo-even te berde is gebracht: de brief, de wonderzalf van het leven, gaat verloren als nog slechts halsstarrig wordt geë-maild; blaas de schalmeien, sla de cimbalen en wek op tot een comeback van het epistolaire metier.

2001, Han van Gessel en Bas van Kleef, De portemonnee

Allerwegen maken kassiers en caissières zich in deze decembermaand op voor een financieel project vanjewelste: na ommekomst van 2001 gaan zij vol fiducie over van de nationale munt op de euro. Dit geschiedt ter wille van de Europese eenheid en met een soms excentriek euro-enthousiasme: ‘eureka’ hoorden wij zopas nog een Europagezinde europarlementariër op het achtuurjournaal geëxalteerd uitkrijten.

Sommige eurosceptici – vooral degenen die van jong af vertrouwden op de konterfeitsels in hun marokijnen portefeuille – vinden al die euroambtenarij algauw potjeslatijn; in geë-mailde litanieën zingen zij allesbehalve Brussels lof. Onder nostalgische prevelementen doen wij in een mêlee van somtijds veronachtzaamde klanten onze sinterklaas- en kerstaankopen met coupures die al decennialang rouleren; tot ons chagrijn hebben die – daar helpt geen lievemoeiden aan – straks nog slechts antiquarische betekenis. Naar hartelust kopen wij cadeaus: stereotiepe barbiepoppen, cd’tjes met rock-’n-rollmuziek, roco-coachtige kalligrafieën, emallen kookgerei en geciseleerde etagères; en passant gaan wij tekeer tegen kittelorige employés die achter in de winkel pootaan spelen.

En à propos: wie van excursies naar Zuid-Europese contreien vreemde valuta overheeft, moet daar halsoverkop van af zien te komen; bij een volgend verblijf in den vreemde kun je er goedbeschouwd geen cappuccino, carpaccio of chipolata pudding meer van kopen – een krankjorume gedachte, maar nogal wiedes. Onze beurzen moeten een gedaanteverwisseling ondergaan ten gerieve van de vrijemarkteconomie; één wens zij ons hopelijk vergund: moge de beeltenis van de soevereine monarch, al is het geen staatsiefoto, nooit ofte nimmer van overheidswege worden geëlimineerd. Menig weifelaar zal na deze mone-

taire exercitie nog een tijdlang twijfelend blijven hoofdrekenen, maar usance zal dat zogezegd niet worden; over pakweg een jaar grinniken we om al dat gejeremieer over een dreigend numismatisch debacle in de portemonnee.

2002, Han van Gessel en Bas van Kleef, Telefoon!

Peinzende treinreizigers worden heden ten dage in hun gecapitonnerde coupés frequent lastiggevallen; zij horen medereizigers sans gêne en met bravoure telefonisch tekeergaan over intieme zielenroerselen en particuliere aangelegenheden. Zelfs in de weidsheid van een rijke concertzaal wordt de ascetische klavecinist die geconcentreerd en consciëntieus een cantate begeleidt, rauwelijk gestoord door gedownloade riedels van een hinnikend paard of een hit uit de toptien; je krijgt er welhaast het heen-en-weer van.

Mobiel bellen is inmiddels tot in de jongste leeftijdscategorieën doorgedrongen; in scholen is het usance dat slimmeriken en apenkoppen de godganse dag sms'en om met elkaar te communiceren over efemere activiteiten en exotisch gedachtegoed. Het intermenselijk contact is rigoureuus veranderd; het robuuste bakelieten telefoontoestel en de somtijds langverbeide conversatie zijn verdrongen door te veel geë-mailde lariekoek en mobiel gewauwel, waarop meestentijds geen peil valt te trekken. Nooit ofte nimmer had de negentiende-eeuwer Graham Bell kunnen voorzien wat zijn avant-gardistische inventiviteit teweeg zou brengen; het product van zijn visionaire exercities was indertijd prestigieus gerei van de geprivilegieerde bourgeoisie en puissant rijken van adellijken huize.

Thans is het mobieltje een financieel interessant hebbedingetje voor velen; wie kan het zich ten langen leste nog permitteren op pad te gaan zonder dat minuscule apparaatje in zijn precieuze ovale etuitje? Decennialang was de telefoon een zegen; nu echter fronsen niet weinigen de wenkbauwen wanneer zij kantje boord het vege lijf redden na weer eens te zijn gebruuskeerd door een druk pratende automobilist, die strijk-en-zet beweert dat hij ondanks dat frenetische gebel veilig rijdt. Aan de onoorbare praktijken van gsm-junks valt nauwelijks meer te ontsnappen; nochtans lijkt dit de plaats om de autistische wildbeller te kapittelen: beëindig als de wiedeweerga dat nietsontziende gekoeioneer van de toch al veelgeplaagde medemens!

2003, Han van Gessel en Bas van Kleef, De hittegolf

In deze dagen van buig sinterklaasweer en goeddeels illusoire kerstpakketten gaan de gedachten van velen terug naar de voorbije recordzomer; wekenlang zaten we bekaf onderuitgezakt bij onhollandse temperaturen, een daarbijbehorend colaatje binnen handbereik. Bij tijd en wijle werden we getrakteerd op ten minste eenendertig graden Celsius; sommigen vielen dientengevolge abrupt in katzwijn en apocalyptische tv-beelden uit New York illustreerden hoe

gestrande metropassagiers in het pikkedonker langs fluorescerende noodverlichting huns weegs gingen. Niettemin wilden tallozen hun geplande exodus naar het zuiden voltooien; chauffeurs van beiderlei kunne wachten in hun luxueuze carrosserieën in eindeloze files soms tot sint-juttemis, terwijl blèrende dreumesen in pyjamaatjes achter in de auto met hun geëtter slapstickachtige tafereelen aanrichtten.

's Middags, nadat ten langen leste in het Middellandse-Zeegebied de turkooizen zee was bereikt, kwamen de minuscule bikinietjes tevoorschijn; alras vlijden gepiercete, half ontblote of van indiaanse mocassins en flatteuze tanga's voorziene lijven zich dicht opeen. In dierentuinen legden de gelouterde langeoest, de onthechte kaketoe alsook de doorgaans flegmatieke kapucijneraap alledrie bijkans het loodje; op de Veluwe daarentegen gedijde de exotische koninginnenpage en in lommerrijke stadstuinen zocht de heidevlinder nijver naar nectar. Ten gevolge van de weersgesteldheid verspreidden zich afgelopen zomer plantensoorten die we in onze contreien ternauwernood kenden; ongebreideld floreerden allerwegen acacia, eucalyptus en apebroodboom – nog even en veldleeuweriken kunnen hun nesteldrift botvieren in hoog opgeschoten pampagrass.

Majestueitelijk trok de zonnegod Helios in zijn door galopperende paarden voortgesleurde wagen langs het azuurblauwe zenit; langgeleden gebreveteerde meteorologen bepeinsden of twijfels over rigoureuze klimaatschommelingen niet ijlings moesten worden gelogenstraf. Goedbeschouwd snakten we kortgeleden nog naar Siberische vrieskou, maar immiddels wordt je door een bijdehante havo-leerling die halverwege juli nog spectaculair in de rondte skateboardde, alweer ontactisch toegesnauwd dat hij een zonovergoten pinksterdag verbeidt; het is ook nooit goed!

2004, Jan Mulder en Remco Campert, Normen en waarden

Ondanks zijn chronische ingewandsziekte begon de comicus zijn dagelijkse dans met een eigenzinnige gedachte-exercitie over normen en waarden, oftewel gedragingen die hij graag geïmplanteerd zag bij vreemde vogels in zijn niet-geseculariseerde santenkraam. Een desperate zwaluw zwenkte zonder egards rakelings langs zijn rechterooglid; wat behelsde deze even precieze als steile duikvlucht van dit creatuur, gracieus als een libellenkind?

De gecraqueerde deur van zijn werkamer ging open; het was drs. Mal lebrookje, Tweede-Kamerlid uit Elst, tevens uitvinder van de geluiddemper tegen gerommel in de maag, die een exceptioneel goed humeur op 's mans gelaat fourneerde. Het was ijzingwekkend kil in het in Oudhollandse stijl gedecoreerde vertrek; het jonge ding uit de achterban gooide nog wat antraciet in de kachel, vooraleer zij de hooggeplaatste confrères met hun modieuze molières meetroonde naar de catacomben waar gebruiskeerde armlastigen bijkans voor

pampus lagen. In deze macabere ambiance klonk in een sinistere hoek opeens een ridtuul gerijmel: een kwetterende kwibus sms'te met een vinkenslag een geïmproviseerde rap naar het mobiele nummer van de primus inter pares onder de pleitbezorgers voor onze normen en waarden.

“Verifieer en royeer, linieer en prioriteer, maar ik interrumpeer; ik stuur jou naar het hellevuur, jij komische karikatuur met je quasi-boeddhistisch surrogaat in je correlerend cosmetisch internaat.” De heren keken beiden uit hun ogen als paleozoën die op het internet waren terechtgekomen; zij deden schielijk een schietprevelementje en deleteten onverwijd pats-boem het vileine sms'je uit het elektronische bestand. Het jonge ding droeg ook een steentje bij aan de resuscitatie van de sfeer en friemelde wat aan haar kousenband, zodat vanonder haar plissérok een glimp van haar verleidelijk getatoeëerde dijtje tevoorschijn kwam; Mallebrootje verijsde, de comicus hield op met prakkiseren en de wereld was weer een heerlijke likkepot!

2005, Herman Koch, Thuis voor de buis

Die tintelende nazomerdag was de luie, gesubsidieerde bohémien zich al 's morgens vroeg te buiten gegaan aan een dolce far niente op zijn aftandse tweezitscrapaudtje. De antiheld deed alles op zijn elfendertigt en leverde de op z'n jan-boerenfluitjes in elkaar geflanste genreschilderijen steevast te elfder ure voor de subsidiëring af bij de mecenassen. De luiwammesende vrijeberoeps-beoefenaar keek naar het tv-kanaal van de op reclame-inkomsten gedijende supercommerciële pulpzender; daar werd net het eerste tête-à-tête van een twee-eiige tweeling vastgelegd.

De door treiterijen geteisterde anchorman die in beeld kwam, was het door Jan en alleman voor overgelopen farizeër versleten kijkcijferkanon; hij werd door onze kunstenmaker beschouwd als bijdejdse ambassadeur van de jansaliegeest die het janhagel abusievelijk voor excentriciteit verslijt. “Waar blijft mijn croque-monsieur?”, blérde de aquarellist naar zijn eega, een voormalige heroïneprostituee, die een half dozijn dictees terug, toen zij nog een frèle spring-in-'t-veld was, op de vip-plaats van de parkeerfaciliteit de reputatie van een promiscue oud-Tweede-Kamerlid te gronde had gericht.

Zelf was dit op zijn eigen idee-fixe terende product van de bohème ook geen casanova meer; maar zoals zijn muze in een geforceerd up-tempo de wijnfles en de kurkentrekker binnenbracht, deed zij hem verlangen naar de nymphomane gepiercete lolita naast wie hij zich kortgeleden nog terneervlijde. Alleen de T-vormige accessoires van haar telkenmale geüpdateerde gsm'etje verlenen haar nog een fractie sex-appeal, bedacht hij toen hij de etiketloze fles als een pasgeboren baby dodijnde in zijn elleboogholte. “Dat je als een houten klaas de reclameomzet van de nieuwe zender opvijzelt, is tot daar aan toe”, zei het in

een feeerieke boerka gehulde ex-seksobject terwijl zij wat gemorste tuttifrutti onder het smyrnatapijt wegwerkte, “maar je kunt tenminste toch je schoenen uittrekken!”

2006, Marin Bril, Een soapopera

De vrouw die het hippe grand café binnenliep, een miss twiggy aan de goede kant van de veertig, was smaakvol uitgedost in een bordeauxrode deux-pièces en een blouse met ovale vlakken, het precieuze gezicht perfect in de make-up. Op de bühne van het horeca-établissement stond een diskjockey die deathmetal en francofone hiphopnummers mixte tot een eclectische brij; een amuzikaal karweitje waarvan nochtans al menige liveopname was gemaakt. Enfin.

Te midden van de pret makende jongelui leek praten ten enenmale onmogelijk, maar ondanks de tenhemelschreiende herrie wist de bij de ober in het gevlij gekomen vrouw een breezer en een schaaltje petitfours te bemachtigen. Ze keek welhaast smachtend naar de deur, maar werd bijwijlen afgeleid door een slecht afgerichte dobermannpincher die niet alleen stonk, maar eens te meer met continu geblaf het beatjuggelen versjteerde. Daardoor miste ze de entree van een fijngebouwde, wat oudere man – harrypotterbrilletje onder een cabareteske coupe van witte krullen – die bij de bar zijn stereotiepe caipirinha bestelde voordat hij haar ontwaarde.

Hij zoende haar vluchtig en begon haar op even onheuse als dedaigneuze wijze toe te spreken: dat gedoe van Cupido met zijn pijl-en-boog was over en uit; het verplichtte hem hun ontwrichte latrelatie te beëindigen. Zij wist zo een-twee-drie geen ad remme riposte te bedenken, maar verkocht hem een volmaakt kletsende oorvijg; hij belandde op de grond zodat hij, klem geraakt tussen het meubilair, eruitzag als een knock-out geslagen bokser. Hij kreunde, en terwijl de muziek uitfadede, haastte zij zich verdwaasd de zaak uit – onder applaus, dat wel, en toen zij de drempel overging en half buitenstond, was nog net te horen dat zij hem halffluid uitmaakte voor guppy.

2007, Jan Wolkers, De ladder naar lust

Na het verorberen van de laatste schep hete bliksem – een brijige stamppot, in den beginne gecreëerd door een chef-kok die ten eeuwigen dage het ovenvuur na aan de schenen moet worden gelegd – nam mijn vader zijn bijbel ter hand. “Jakobs droom te Betel, Genesis 28 vers 12. De jakobsladder. Jakob gaat slapen met zijn hoofd op een steen en ziet in zijn droom een ladder waarover engelen op en neer gaan”, zei hij onderwijzend tegen de kleintjes.

“God staat boven aan de ladder en belooft hem het land waarop hij ligt. Daarna wordt de steen door Jakob geolied.” Mijn oudste broer fluisterde: “Die zevenslaper heeft zo dadelijk geen brillantine meer nodig.” Ik stelde me intussen

voor dat ik neergevlijd, doezelend in de exquise, zurige sfeer van winterkost, met mijn hoofd boven op de grote kei lag die in onze schuur het vat afdekte waarin melkzuurbacteriën tekeergingen in fijngesneden wittekool. Jaren later, toen mijn vaders Schriftlezing allang was verstomd, zag ik de oudtestamentische scène luchthartig geïnterpreteerd terug in een plafondschildering in het bisschoppelijk paleis van Udine.

In Tiepolo's Bijbelse werk 'De droom van Jakob' ontwaarde ik wat ik van jongen af aan al vermoedde: dat deze gedweeë wezens allerminst onzijdig zijn, maar beschikken over mollige vrouwenkuiten. Bij een enkele vieve engel zag je zelfs, klip-en-klaar in de roze schemer van de opwaaiende gewaden, dat het soigneren van het schaamhaar nog niet tot het koninkrijk der hemelen was doorgedrongen. Het waren geen Godsgezanten, maar bacchanten, ladderzat op weg naar de furieuze, in het uitdeinend heelal weerkaatsende geluidsorgie van Jimi Hendrix, de meester van de gitarriff, die ziel en zaligheid uit zijn schrepele lichaam perste.

2008, Kristien Hemmerechts, Hartenpijn

Nadat ik jarenlang zielenknijpers had geconsulteerd voor een aandoening die in negentiende-eeuwse traktaten als spleen wordt omschreven, besloot ik mijn heil niet langer in antidepressiva te zoeken. Ik zocht een Mariaheiligdom waar ook steilorge vroegeenentwintigste-eeuwse niet-gelovigen zich konden neervlijten om de genezing af te smeken van levercirrose, ontstoken bronchiën, X-benen of een acuut accres van genitale wratten.

Op advies van Chaucer, Groot-Brittanniës meest gelauwerde laatmiddel-eeuwse dichter, plande ik mijn pelgrimstocht in april, de uitgelezen maand om naar een bedevaartsoord te trekken, of dat nu ligt in mediterraan of Saharaans gebied. Als fan van Hugo Claus' Oostakkerse gedichten lokte mij het Oost-Vlaamse Oostakker met zijn neogotische Onze-Lieve-Vrouwekerk, al spelen de pennenvruchten van onze betreurde bard veelal in een rabelaisachtig sodom en gomorra. Ik hing een schapuliermedaille om, speldde wat blingbling op mijn revers, leerde het Onzevader uit mijn hoofd, boekte overnachtingen in een x-aantal lowbudgetkloosters en sloot me aan bij een colonne ultradevote adellijke pelgrims.

Hoewel ik me had voorgenomen alleen bij het ecclesiastische en eschatologische stil te staan, bezweek ik voor de seduisante elixers, de eau des carmes en de geuzelambiek die rooms-katholieke monniken 's avonds serveerden. Overdag bestreed ik gênante katers en werd mijn queeste nu ook door een pernicieuze zondelast bezwaard, zodat ik rozenhoedjes mompelend voortsjokte naar mijn eindbestemming, die als een eldorado aldaar elusiever werd. Kon een jozefshuwelijk me verlichten, wilde ik weten van een getonsureerde benedictijnerabt,

waarop hij me in zijn gebronsde armen sloot en mijn larmoyante weltschmerz godzijdank eindelijk voorgoed vervloot.

2009, Gerrit Komrij, Carrière

Het miste zo, dat ik de afslag miste; die zin liet mij kennismaken met het dictee, waardoor ik stante pede van school af wilde, vanwege te veel voor-de-gek-houderij, al kende ik alle jaartallen van Krimoorlog tot Bokseropstand. Spellen was een ambiguë zaak: in automatische piloottoestand lukte het me vanzelf, maar zodra ik erover nadacht, weifelde ik of gênant zo'n fransozendakje had of niet; ja al die pietje-preciezerige accenten vond ik stupide, maar het gedoe met dat al of niet aaneenschrijven nog wel het stupidst.

Voortijdige schoolverlaters zijn dappere dodo's op weg naar Bommelskonden; maar uiteindelijk raakte ik toch nog keurig netjes getrouwdd, met een baan onder de balkendenorm maar wel dicht daarbij, en met collegaatjes die ervan uitgaan dat ik geen cultuurbarbaar ben; ik ben tenslotte Tweede Kameralid. Dat fraaie traktement is meegenomen, want mijn eega is een funshopper; niet zo'n barbiepop die alle braderieën afstruint waar Jan en alleman wel een paar eurotjes kan stukslaan, maar een cliënte van pico bello etablissementen. Tweemaal 's weeks gaat ze een dagje statten, waarbij ze als een kenau in exprestempo alle jesusfreaks die de Heer en Zijn werken prijzen omverloopt, diverse rollatorrijpe oudjes meesleurend die aan het nordicwalken zijn, en dat alleen omdat ze een nieuw eau de toiletteje heeft gespot.

Zwaarbeladen keert ze huiswaarts, sprenkelt eau de cologne uit de eau-de-colognefles en begint op internet eBay af te schuimen voor een zo goed als nieuw Blu-rayspelertje. Als manlief ben ik de financiële kop-van-jut, al kent haar koopdrift één pluspunt: jaarlijks kunnen we voor een extra vakantietje eropuit gaan van het geld dat onze koters met haar luxevoorwerpen op de vrijmarkt terugverdienen. Mijn huwelijk mag direct uit Dantes Hel komen, die schooldag waarop het dictee me ging tegenstaan, was wel het grootste debacle van mijn leven, want als ik toenertijd beter had leren spellen, was ik allang politicus af en nu een wat minder gedweeë geldschieter.

2010, Tommy Wieringa, Kakofonie

De tijden zijn in zoverre interessant dat ze kakofonisch zijn; je moet bijwijlen je oren dichtstoppen tegen het tenhemelschreiende geblabla van de muezzins van de eeuwige vergelding in het ene oor en dat van de filistijnen van het geperoxideerde ressentiment in het andere. Geüpgradede Hoekse en Kabeljauwse twisten: de shoarmabakkers versus de aardappeleters, allen met vuvuzela's bewapend; hun zuurstofarme hersentjes verkleinen je wereld en brengen haar binnen de afrastering van hun woestijngod of hun karikaturale weergave van

joods-christelijke axioma's en verlichtingsidealen. Die boeroepers nemen het licht juist weg met hun stijlmiddelen van de provocatie en de daarbij behorende inflatoire hyperbolen, terwijl de man in het midden, de verdediger van de orde, mijmert over een vreedzame stadssamenleving zoals bijvoorbeeld het Oost-Galicische Lemberg eens was.

Lemberg, dat multinationale en multilinguïstische Habsburgse babylon, die co-existentie van Asjkenazim, Roethenen, Polen, Duitsers, Armeniërs – door en door tolerant uit noodzaak en goede wil, laisser faire opgetuigd met een civilisatorische missie en een architectonisch mozaïek van gotiek, neoclassicisme en art deco. Nochtans werden de tijden ook toentertijd interessant en viel de stad achtereenvolgens toe aan het gerestaureerde Polen, nazi-Duitsland en de Sovjet-Unie – haar namen waren Lemberg, Lwów en Lviv, de Polen en Armeniërs waren verdreven en de Joden uitgeroeid. Hun huizen werden nu bewoond door Oekraïners; enigszins beduusd namen zij die verrukkelijke, lege stad in.

Lemberg werd het failliet van de vroegtwintigste-eeuwse multiculturaliteit, alleen zijn begraafplaatsen spreken nog in vele talen. Wie zullen straks de halflege flatwijken van Amsterdam, Culemborg dan wel Gouda innemen als hun bewoners zijn verjaagd door de dompteurs van de thymotische woede, wier dromen de nachtmerries van de eerste-, tweede- en derdegeneratieallochtonen zijn? Opzichtig negeren zij die wet van consciëntieus bestuur die door het taoïsme wordt gepostuleerd: regeer de staat zoals je een klein visje bakt (behoedzaam).

2011, Arnon Grunberg, Zelfverminking

In dit dictee zal ik een gedeelte van Sigmund Freuds gedachtegoed expliqueren aan BN'ers, BV's en andere mensen die nooit ofte nimmer iets van hem hebben gelezen of die net als Nabokov en Van het Reve een diep gegronde hekel aan hem hebben. Psychoanalyticus Sigmund Freud, theoreticus van het oedipuscomplex, definieert in zijn essay 'Het onbehagen in de cultuur' uit 1930 cultuur als datgene waarmee wij onszelf en de wereld hebben geprobeerd te temmen; ook het verbod op incest is geenszins anders dan een verkeersregel voor de menselijke omgang.

Het 'verbod op de incestueuze objectkeuze', zoals Freud het accuraat formuleert, is ooit geïnitieerd om impulsief bloedvergieten te voorkomen; het gaat om seks, want zoons willen eigenlijk coïteren met hun moeder. Om dat doel te bereiken moet de zoon zijn vader, zijn concurrent, elimineren, want de geprivileegde vader wil zijn eega niet met zijn zoons delen – choquant en egoïstisch; het incestverbod is feitelijk een poging machtsverhoudingen te reguleren. In jip-en-janneketaal: wetten waardoor conflicten kunnen worden voorkomen; het taboe op incest blijkt niet zozeer een ethische kwestie, als wel

een machtsaangelegenheid en hoe daarmee om te gaan.

Nu willen jullie uiteraard wel eens weten wat dit allemaal met cultuur te maken heeft, welnu, cultuur wordt door Freud getypeerd als een soort vader die eist dat wij onze libidineuze neigingen onbevredigd laten in ruil voor symbolische of reële liefde. Freud noemt dit ‘zelfverminking’, en ook als wij ten huidigen dage de natiestaat in ogen schouw nemen, is er de oude ruil; de burger raakt gedomesticeerd, oftewel hij ziet af van de meeste driftbevrediging, een proces dat wordt geleid door politieke, religieuze en andere autoriteiten. Wanneer de oproerpolitie op burgers inslaat, zien wij, eerder dan het geweldsmonopolie van de staat in praktijk, enkele matig betaalde fascistoïde ambtenaren, die de gelegenheid krijgen hun driften te bevredigen.

2012, Adriaan van Dis, Zijn waar wij niet zijn

De dichter Charles Baudelaire die zonder kitschtrukendoos de schoonheid blasfemeerde door uit modder goud te destilleren, vergeleek het leven met een ziekenhuis waarin iedere patiënt coûte que coûte een ander bed opeist. Zo wenst de een het behaaglijk comfort van een vredige twee-onder-een-kapwoningwijk, de ander de kick van een no-goarea. Wij willen zijn, waar wij niet zijn. Scheepsarts-dichter Slauerhoff, die alle wereldzeeën bevoer, werd godbetert een gedweeë dorpsdokter en jeremieerde dat op plattelandse achterafplaatsjes never nooit een laag-bij-de-grondse boerenkop werd gesneld. Ervan uitgaande dat in een a-priorikeus ook een verlies besloten zit, wik en weeg ik mij een ons. Wat wordt het? Een armeluisleven zoals monniken propageren of de verrukkelijke weelde van de nouveaux riches?

Een megasimpel ge-sms’t mededeling of een minutieus gekalligrafeerd epistel? Zie ik zelf oorgelabelde vaarzen in halfduistere ophokstallen staan, dan verlang ik stante pede naar ruziende orang-oetangs in een orchideeënrijk regenwoud. Als ik spiksplinternieuwe suède molières of brogues moet inlopen, wil ik tegelijkertijd blootsvoets een mangrovebos in de afrotropische ecozone binnendringen. Spring-in-’t-veldleeuweriken in ruilverkavelde weiden doen mij verlangen naar de smaragdgroene valleien in Papoea waar een variëteit aan kasuarissen tussen de clangebieden weidt.

Deze strikt solitaire loopvogel met een basstem onder de drieëntwintig hertz wordt zelfs niet door oerwoudgeluidenervaren jagers gepercipieerd, laat staan door de sinds het indonesiseringsprogramma geëxcommuniceerde missionarissen. Het extreme lokt meer dan het modale, de imperatief meer dan het ja en amen van de hofdignitaris. Dus liever hermelijn dan een livre. Maar eenmaal geëquipeerd met een peniskoker, dan lokt de Volendammer broek. Na de Eiffeltoren de in- en intieme metrobus. Zit ik voor een weids uitzicht mezelf te goed te doen aan de subtiel gearrangeerde amuses van een vijfgangendiner,

dan wens ik me een patatje met uit de snackbar om de hoek. Deep down is het ik-besef tweeërlei: zowel burgemeester als swiebertje zijn.

2013, Kees van Kooten, Een przewalskipaardenmiddel

Na koffie gedronken te hebben, begon het Groot Dictee. Niettegenstaande de taalcriticus Charivarius zijn macedoine ‘Is dat goed Nederlands?’, die verrukkelijke thesaurus vol linguïstische bêtises, publiceerde in 1940, zou het journaille anno hodie een raillerend exposé van onze pennenstrijd alsnog met dit piteuze zinnetje kunnen initiëren. Zulke lammenadige anastrofes vernoemde de criti-caster naar zijn tante Betje, in wier postale verbiage een heel aantal zeugmata, polysyndetons en anakoloeten wiewauwde.

‘Een heel aantal’ is de contaminatie van ‘een groot aantal’ en ‘heel veel’; vanavond irriteren wij ons aan spelfouten, mitsgaders aan menig grammaticaal quid pro quo – emendeer mij! Als men insinueert dat u heimwee heeft naar de leraar Nederlands als feniks, waarmee het zo is gegaan dat hij werkeloos achter de gerianums zit, moet u niet paranoia reageren, aangezien die accusatie een vrijwel cliché is. Het was veelbetekend hoe elke media onwelwillig reflec-teerde op de krankjorume tekst van het Koningslied, over wiens begeestering de godganse participatiemaatschappij zich streste.

U hoort ons inziens tot een van het gardekorps Nederlanders die menen dat de campertiaanse schrijfwijze van het adjetief verrukkelijk – het megafonetische neologisme vurrukkulluk – als voorkeurs spelling te verkiezen had geweest. Het is niet zozeer een fetisj voor spelling als wel het tot in de finesse breidelen van grammaticale valstrikken dat ons steeds overnieuw beschermt tegen een Babels imbroglio; mits dit verifiërende przewalskipaardenmiddel de enige wapening tegen nepmailtjes concretiseert. Bijgevolg beseft u zich een pseudobancaire poging tot phishing zorgeloos te kunnen deleten dan u leest: Er is een inactieve activiteit op dit rekening plaatsgevonden. Want zodan onze zuiderburen zeggen: Menen ligt dicht bij Kortrijk maar verre van Waregem.

2014, Bart Chabot, Tussen niemendalletje en blankebabylilletjes-privilegel

Geef het Dictee terug aan de kijker, kopte De Telegraaf vorig jaar. Daar schrok het Dictee wel even van. De genuttigde zwezeriken lagen plotseling zwaar op de maag. Maar na een medoc te hebben gedronken, toog het Dictee alsnog welgemoed aan de slag.

Dames en heren thuis en in deze parlementariërsruimte, bij dezen proficiat: u hebt, onder toeziend oog van koning Willy de Tweede, nog steeds nul fouten in uw brossel!

O, als gisteren herinner ik me het eerste Dictee: na aankomst in een ha-

velock met andere BN'ers bij de Eerste Kamer der Staten-Generaal bekroop me het rodelopergevoel. Een halfuurtje later kwam een kokospalm voorbij, en zee-egels uit het Middellandse Zeegebied en een kasuaris en nochtans; en apensoort, apenrots en apekool: een taalkundig houtenjassenpark, en kookte ik vanbinnen want ik kende de Van Dale niet vanbuiten.

De oe's en a's waren niet van de lucht tijdens dat gillendekeukenmeidenvertoon van het Nederlands.

Sindsdien hebben we ongelooflijk veel geleerd: aanwensel, bespioneren, gesms't en kippenragout kennen voor ons bollebozen geen trubbel meer, en ook uitentreuren, hawaïshirt of gestrest en een rock-'n-rolllegende in goeden doen spellen wij foutloos.

Ooit mocht ik het Kinderdictee schrijven en vergastte de bollewangenhapsnoeten op de oeoeimachine, een perubalsempopulier en een tafa of West-Australische penseelstaartbuidelmuis; een gribbelgrabbel van woorden, alle uit de Dikke Van Dale, de toverballenautomaat van onze taal.

Sla de Dikke willekeurig open en ontdek de geheimenissen van de brougham, een gesloten rijtuig voor twee personen getrokken door één paard; blader door die Ali Babataalschatkamer en ontdek dat een turbe een menigte is, en een turco een Noord-Afrikaanse inlandse tirailleur in Franse krijgsdienst.

Dat was het jubileumdictee. Rest de vraag: wilt u de komende jaren meer of minder dicteeën? Het antwoord moet wel luiden: 'Meer! Meer! Meer!'

2015, Lieve Joris, Lang leve het heen-en-weer

Ik was een pensionaatsmeisje met een goeiige nonkel die redemptorist was en 's zondags te allen tijde een soutane droeg. In de Congolese brousse praatte hij Kikongo en dronk palmwijn zo zacht als leguanenhuid.

Pontificaal gezeten in mijn bomma's fauteuil, onder de Byzantijnse afbeelding van Onze-Lieve-Vrouw van Altijddurende Bijstand in haar karmozijnrode gewaad, een drupje Elixir d'Anvers op het ovale bijzettafeltje, liet heeroom tijdens zijn congé sigarenrook de kamer in kringelen.

Op mijn tweeeëntwintigste verliet ik dit sacrosante, breliaanse universum en verkaste naar Nederland, waar een kotelet een karbonade heette, caoutchouc rubber, een froufrou een pony en een brood niet grijs was maar bruin.

In Mokum voelde ik me algauw senang. Ik leerde jij-bakken pareren, linkmiegels vermijden en ervoer mijn expatriatie nooit als een collocatie. Allengs maakte ik kennis met hachee, gruttenpap en krentjebrij, maar ook met saté en spekkoek, en at niet alleen halal maar ook koosjer.

'Wordt mijn dochter daarginds niet te astrant?', weifelde mijn moeder. Ze prefereerde inmiddels dat ik Neerpelts sprak – alles beter dan dat gutturate Hollands. Mijn vader fulmineerde tegen het perfide drugsbeleid van de noor-

derburen en hun promiscuïteitbevorderende seksshops, maar hun eloquentie apprecieerde hij en het Groot Dictee miste hij niet één keer.

Jeminee, ben ik na al die jaren verkaasd? Vast en zeker, al val ik geenszins van Scylla in Charybdis wanneer ik – om te spreken met de onlangs verscheiden Drs. P – vice versa heen en weer vaar tussen beide taal- en cultuuroevers.

2016, A.F.Th. van der Heijden, Glossolalie

Geen kladderadatsch, maar wat een gebakkelei over het Engels als academische voertaal en de virulente impact daarvan op de landstaal. Hier faalt elke conciliatie middels getoost met krambamboeli. Complicerende factor: de impardonnable dociliteit van de Taalunie, toch gesubsidieerd om het Nederlands te protegeren, niet te abhorreren.

Men kan ook de hyperborreërs op het perfide Albion ervan verdenken dat ze hun anorectische koloniale ambities willen revitaliseren door het idioom van de overzeese buren te infiltreren. Met anglicismen als boobytraps wordt alsnog een talig Angelsaksisch Gemenebest gecreëerd.

De vicedecaan van de bétafaculteit moge zonder restrictie voor verengeling zijn, schrijver dezes is mordicus tegen. Als de Taalunie het Nederlands aan excavatie blootstelt, dan zal ik deze vijfde colonne attaqueren teneinde onze prachtaal voor dysthymie te behoeden.

De voorstanders bewieroken hypocriet deze internationalisering, onderwijs subcutaan blakend van commercialiteit. Het resultaat is hooguit een hybrdisch Dunglish – glossolalie zonder zweem van religieuze extase.

Mijn gastheren zullen hierna wel een Groot Dictee in tot lingua franca geüpgraded steenkolenengels bestellen, riskerend dat tegenstanders van fossiele brandstoffen voor de Eerste Kamer komen demonstreren ten faveure van windturbines en fotovoltaïsche cellen.

Onze gevioleerde moerstaal kan nog qaly's winnen via een didactisch angehauchte opiniepeiler die alle korte ei's door lange wil remplaceren, daarmee zelf enigmatisch metamorfoserend tot stuttende pijler van een mening. Aldus kan ten langen leste de te steile helling naar een uitgebeende nationale stijl geslecht worden.

2018, Wim Daniëls, Een klimaatmaat

2018 is nog niet ten einde, maar gaat, wat er tot eind december ook gebeurt, sowieso diverse weerrecords breken.

Er was deze zomer een hittegolf die lokaal naar verluidt 29 dagen aanhield, een on-Nederlandse toestand, en in juni werd 's nachts op de Veluwse vliegbasis Deelen, vlak bij Arnhem, een nachtrecord gemeten van 24,4 graden Celsius; zo'n temperatuur houdt je wakker, was de veelgehoorde klacht.

Uit de meteorologische trukendoos kwamen in juli tezamen circa 314 zonuren tevoorschijn, waartegenover een schamele 10 millimeter neerslag stond; de minuscule aardappels van dit jaar zijn er de wrange souvenirtjes van.

Sommigen ervaren de toegenomen warmte als een cadeautje, en gaan ervan uit dat er te zijner tijd met Kerstmis al krokussen en lente-uitjes zullen zijn en dat carnaval enigszins subtropisch wordt.

Een ongeruste weerhobbyist heeft onlangs op een A4'tje voor me uitgetekend, en ik geloof niet dat het nattevingerwerk was, wat er van de polen over zal blijven als de opwarming van de aarde doorgaat; en met die polen bedoelde hij niet de Polen die velen van ons kennen van hun schilder- en stukadoorwerk.

Iets van het Middelandse Zeeklimaat mag wat mij betreft gerust hiernaar toe komen, maar ik hoop toch ook nog weleens ‘It giet oan’ vanuit Friesland te mogen horen, waar ze naast het skûtsjesilen en het fierljeppen graag ook de Elfstedentocht in ere willen houden.

We lijken nochtans alleen nog ooit en masse naar Leeuwarden te kunnen afreizen voor het alom geprezen natuurijsfestijn als we beseffen dat het klimaat, in dit specifieke geval Koning Winter, ons alleen ter wille kan zijn als wij van onze kant het klimaat tegemoetkomen door een goede maat van het klimaat te worden, een klimaatmaat.

2019, Wim Daniëls, Boeren, burgers en buitenlui

‘Het móét me van het hart: we worden beschimpt en geschandaliseerd, terwijl we nota bene ’s lands belangrijkste maaltijdbezorgers zijn’, zei een boer uit een Zuidoost-Noord-Brabants dorp geagiteerd tegen me.

‘Daarenboven hebben we een kolossale bijdrage geleverd aan het Nederlandse vocabulaire’, brieste hij voort.

Inderdaad zijn duizend-en-een woorden dankzij de boerenstand in de Nederlandse taal terechtgekomen, bijvoorbeeld: tractor, boerenperziken, gewasbesproeiing, vollegrondteelt, rood- en zwartbont en mond-en-klauwzeer.

Daarbovenop heb je tientallen boerenzegswijzen, waaronder ‘op z’n janboerenfluitjes’ in de betekenis ‘langzaamaan, rustig aan’, en ‘de boer zijn hemd’ voor het vel op gekookte melk, dat sommige warmmelkdrinkers zo fraai over de balustrade van hun melkmok weten te draperen.

Velen wijzen heden ten dage naar de boeren als degenen door wie de biodiversiteit teloorgaat en ook als de ultieme stankverspreiders, terwijl er geen punt wordt gemaakt van dreumesen die ongegeneerd hun wegwerpluiers volpoepen, noch van notoire schetenlaters en evenmin van goedgekapte jongeren en bejaarden met hun verstikkende eau-de-colognegeur.

Het is wrang dat een beroepsgroep die dagelijks tafeltje-dek-je mogelijk maakt zo verguisd wordt, terwijl we allemaal tijdenlang boer zijn geweest

toen we van jagers-verzamelaars evolueerden in landbouwers met een huisje-boompje-beestje-ideaal.

Anderzijds valt niet te loochenen dat anno nu vooral de intensieve veehouderij, al dan niet in de vorm van bio-industrie, het milieu schade berokkent.

Maar toch: hoedt u zich voor al te veel gejeremieer over boeren.

Wij allen zorgen voor milieuschade, als carnivoor, automobilist, motorrijder, vliegende globetrotter, afsteker van vuurwerk op oudjaarsavond en in de nieuwjaarsnacht, enzovoort.

Om de milieuproblemen het hoofd te bieden, moeten we gezamenlijk onze verantwoordelijkheid nemen en vooral één ding doen: ons boerenverstand gebruiken.

2020, Wim Daniëls, Wat ons bezighoudt

We waren vertrouwd met de veelvoorkomende influenza, de seizoensgriep, die soms ook als een razende tekeergaat, en we hebben gehuiverd bij de verhalen over de Spaanse griep uit 1918 en andere ontwrichtende pandemieën.

Maar dat we nog eens beziggehouden en gemangeld zouden worden door een wijdverbreid nieuw virus, dat met zijn klauwen de longen heel boud een watjekouw kan geven, nou, dat viel ons rauw op het dak.

Corona was onder meer al bekend als een Mexicaans biermerk en als een chique, exotische vrouwennaam, maar sinds carnaval is in bed liggen met corona nochtans een heel ander verhaal als je de ziekte bedoelt.

De wrede en vaak genadeloze virusziekte, waarvoor hopelijk rap een vaccin komt, heeft veel leed berokkend en kastijdt de wereld nog altijd openlijk.

Ik vind het daarom ook onbetrouwbaar om te zeggen dat COVID-19 ons vocabulaire verrijkt heeft met honderden nieuwvormingen; ik houd het liever neutraal: er zijn veel nieuwe woorden aangeslibd.

Ik noem er enkele: lockdownparty's, quarantainekilo's, bierviltjesvirologie, vouchervakantie, hand-op-handcontact, ontwijkstress, raamvisites, anderhalvemetersamenleving en balkonnade.

Dat laatste woord is misschien toch wel een verrijking, evenals Irma-effect, de verrassend sterk toegenomen interesse in de gebarentaal dankzij gebarentolk Irma Sluis, die bij de persconferenties hamsteren uitbeeldde als was ze een Oscarwaardige Hollywoodster in een horrorscène.

Tot nu toe heeft elke pandemie godzijdank op een zeker moment gecapituleerd, het loodje gelegd, de pijp aan Maarten gegeven oftewel houdoe gezegd, en het is daarom dat ik ten slotte zeg: heb geduld, beidt uw tijd.

2021, Wim Daniëls, Vaccinatiefascinatie

Door de maandenlange tumultueuze vaccinatierace, waarin prik na prik is ge-

zet – de grand prix op het circuit in Zandvoort, waar ook flink geracet werd, uiteraard niet meegeteld – mag je ervan uitgaan dat 2021 als coronavaccinatiejaar in de annalen terechtkomt.

6 januari startte Nederland met vaccineren, op de dag van de gewelddadige inbezitneming van het Capitool in Washington door trumpisten, een actie die door sommigen getypeerd werd als een middeleeuwse veldslag.

Daarin is de vaccinatiecampagne godzijdank niet ontaard, maar ze is wel gekruid om niet te zeggen gepeperd verlopen, soms met scheldkanonnades over en weer tussen vaxers en antivaxers.

Sommige zelfverklaarde immunologen vergastten hun Twittervolgers, Facebookvrienden, tantes en ooms de voorbije maanden op gloedjenieuwe theorieën over virussen en bacteriën.

Uit een blijmoediger vaatje tapte een aimabele kloosterzuster die ik 's ochtends een keer ontmoette in de buurt van 's-Hertogenbosch tijdens een wandeling onder een wolkeloze hemel op een glooiing van een zandweg met een weids uitzicht over weidevelden en haar abdij.

Ze noemde zichzelf droogkomisch een non-vaxter, die zich had laten inenten bij een van de nabijgelegen Noord-Brabantse GGD's waar, zo voegde ze eraan toe, non-stop ingeënt werd.

Onze gedachtewisseling inzake vaccinatie gaf ze extra cachet met een poëzieregel van de 19e-eeuwse predikant-poëet De Génestet, die op 31-jarige leeftijd overleed aan tuberculose, een infectieziekte, bacterieel van aard, die wereldwijd nog altijd huishoudt.

Ik vind, zei ze ootmoedig, wat hij vindt en wellicht vind jij dat ook: de kunst is om met een milde lach alsof je niet strijdt, te strijden.

2022, Wim Daniëls, Groningen is zó

De vergelijking zij mij vergeven, maar seismologisch gezien heeft dit dictee een kracht van drie op de schaal van Richter, waarbij het epicentrum zich bij zin vier bevindt.

Groningen is nu voor velen jammer genoeg synoniem met aardbevingen, terwijl ik me nog levendig herinner hoe mijn fameuze juffrouw Van Leuken ons, naïeve lagereschoolleerlingen, apetrots meldde dat er in Slochteren een immense gasbel was aangeboord; we vierden het met gazeuse en mariabiscuitjes.

Haastje-repje werd Slochteren toegevoegd aan het schoolrepertoire van Nederlandse wapenfeiten, waarin Groningen sowieso al glorieerde; schud mij uit mijn slaap wakker en ik schud het nog zo uit mijn pyjamamouw: Hoogezaand-Sappemeer, strokarton en aardappelmeel.

Inmiddels zijn de vermelde plaatsen samen met drieëntwintig andere via politiek knip-en-plakwerk opgegaan in de fusiegemeente Midden-Groningen, zoals tig Nederlandse dorpen zonder gêne opgeofferd zijn aan de dikwijls met veel bombarie gepromote schaalvergroting.

Maar Groningen dus, Noordoost-Nederland, met in Ter Apel ook de veelbesproken asiellocatie, is veel meer dan de gasgerelateerde bevingen, die velen van angst bevingen en waarvan de schadeafhandeling danig getraineerd is.

Hartstikke mooi zijn bijvoorbeeld de wierden, kunstmatige plateaus van verschillende niveaus, waarvan de oudste dateren uit de ijzertijd.

En neem de authentieke zestiende-eeuwse vesting Bourtange met haar kasseienachtige plaveisel, waar ik ooit ineengevouwen in een motorzijspan mijn ribbenkast heb gekneusd.

En er is meer, waaronder de botanische tuin in Haren, met zijn flamboyante orchideeen, vleesetende zonnedauw en veelsoortige paddenstoelen, die onder bosschages omhoogschielen.

Er gaat werkelijk, zoals de slogan luidt, niets boven Groningen of tenminste niet veel, maar het gas dat eronder zit, houd het daar.

2023, Wim Daniëls, Vooruit met de geit!

Het dicteeircus is in Arnhem neergestreken, de stad van de trolleybus en de honderdtien jaar oude zoo, waar cheeta's zich thuis voelen, wallaby's in de ronde springen en zee-egels en zeeanemonen het koraalrifaquarium verrijken, maar waar geiten naar verluidt ontbreken; desalniettemin is de leuze van dit dictee: vooruit met de geit!

Geen geblèr meer voor de bühne, maar hortsik, ertegenaan, want nu het electoraat zich in de stembureaus in groten getale heeft uitgesproken, het stof van de Tweede Kamerverkiezingen is neergedaald en de verkiezingsleuzen worden weggeschrobd, moet er als de wiedeweerga geregeerd gaan worden.

Want heremijntijd, sinds het vierde kabinet-Rutte demissionair werd, was regeren niet bepaald vooruitzien en leek de vooruit-met-de-geitmentaliteit faliekant teloorgegaan.

Een langetermijnplanning ontbrak sowieso, het accorderen van een spitsheffing bij de NS daargelaten, iets waarmee de meeste Tweede Kamerleden overigens niet akkoord zijn gegaan, waardoor het afwachten is wat er met die drukketreinentoeslag gebeurt.

Het oude gezag is nu evenwel vaarwelgezegd en de beslist gretige aspirant-bestuurders moeten aan de bak en ervoor zorgen dat Jan en alleman ervan op aan kan dat aan eenieder wordt gedacht.

Tegelijkertijd moeten wij onszelf er niet met een jantje-van-leiden van afmaken, niet continu 'ammehoela' roepen, niet volstaan met gejeremieer of in-

en intevreden achteroverleunen als we onze mening onomfloerst getwitterd of ge-x't hebben.

Zo veel mogelijk gezamenlijk en betamelijk optrekken moet nu namelijk het credo zijn, vind ik en vindt hopelijk menigeen.

Als ons dat lukt, weet ik een te zijner tijd welverdiende traktatie: delieuze, ovale, hardgebakken gistdeegkoekjes, bestrooid met grove suiker, die bekendstaan onder de naam Arnhemse meisjes.

2024, Wim Daniëls, Rotterdam

Zelfs als het wolkeloos is, wordt er nergens in de Lage Landen zozeer aan de wolken gekrabbd als in Rotterdam, met nog een prestigieuze toren in wording die na voltooiing naar verluidt tot wel tweehonderdvijfenzeventig meter reikt.

Maar het is niet die on-Nederlandse skyline van bijkans Babylonische proporties waaraan ik stante pede denk als het over de Maasstad gaat.

Ook de gracieus dribbelende linksbuiten van Feyenoord, de boksende goudenmedaillewinnaar op de Olympische Spelen, de roemruchte nachtburgemeester annex poëet en de veelgeprezen net vertrokken oud-burgemeester dienen zich niet allereerst aan.

En het zij mij hopelijk vergeven dat ik Rotterdam ook niet een-twee-drie associeer met een niet-lullen-maar-poetenmentaliteit, noch met het gedachtegoed van de augustijner kanunnik Erasmus, ook al ben ik het hartstikke eens met diens uitspraak dat wie niet dartelt slechts een korte jeugd beleeft.

Nee, wat me direct te binnen schiet is iets anders, omdat ik als blij gestemd jarenzestigjochie uit een Zuidoost-Noord-Brabants dorp met een excentrieke oudoom in zijn middenklassenautootje, de mythische truttenschudder met jarretelaandrijving, mee mocht naar een negentiende-eeuwse dierentuin.

Als toegewijd Vlaamsereuzenhouder kon ik er kennismaken met exotische dieren en lachte ik me er een kriek toen ik iemand over de imposante rinoceros hoorde zeggen: ‘Kijk die zinksnijder op zijn kneiter!’, een uitspraak die mijn oom nadien elk jaar te berde bracht zodra hij de mijter op het hoofd van Sinterklaas ontwaarde.

Blijdorp dus, waar hemelbestormende wolkenkrabbers vlakbij zijn, maar waar je desalniettemin nog altijd vlak bij de natuur bent, werd voor mij synoniem met Rotterdam.